

OP HET SPOOR VAN HET PAARD, VAN DE PREHISTORIE TOT DE OUDHEID

Pierre Cattelain – Nathalie Bozet
Cedarc/MUsee du Malgré-Tout – ULB, Treignes
2007

Vertaling Chris Vanbeveren

EEN LANGE GESCHIEDENIS

Het paard behoort tot de groep van de paardachtigen. Het oudste lid van deze familie, de *Eohippus* of *Hyracotherium*, dateert van ongeveer 60 miljoen jaren geleden, is kort (30 à 50 cm schofthoogte) en gedrongen, en leeft tussen het kreupelhout in de bossen. Het merendeel van de fossiele resten van deze paardachtige werden in Noord-Amerika gevonden. De voorste poten hebben vier tenen. De kenmerken die het opvallends zullen evolueren zijn de toenemende schofthoogte, de aanpassing aan een snelle tred en de wijziging van de voedselkeuze.

De afstammelingen van de *Eohippus* zijn eerst en vooral de *Mesohippus* (50 à 40 miljoen jaren geleden) die nog maar drie tenen aan zijn voorpoten heeft, en dan de *Merychippus*, de *Anchitherium* en de *Hipparium* met nog maar een enkele teen, die in het Mioceen (25 à 20 miljoen jaren geleden) aan de basis liggen van verschillende evolutietakken. Tijdens deze periode wordt het gebit aangepast om te grazen en het zicht verbreedt. De paardachtigen worden dieren die op de grote vlakten kunnen leven en lopen.

De voorouder van het huidige paard, de *Equus*, verschijnt minstens twee miljoen jaren geleden in Eurazië. De opvallendste kenmerken van deze voorouder zijn een langgerekte schedel, een gedrongen lichaam en enkele aaneen gegroeide beenderen. Langs één kant bereikt het de beide Amerika's langs de Beringstraat, langs de andere kant Afrika waar het aan de basis ligt van het ontstaan van de zebra en de ezel. Rond – 8000 verdwijnen alle paarden opnieuw van het Amerikaanse continent door een tot nog toe onbekende oorzaak: het komt er pas terug met de Spaanse conquistadores tijdens de vijftiende eeuw.

Het voorkomen van paarden gedurende de laatste 500.000 jaar in West-Europa is goed gedocumenteerd. Ze verschillen niet enkel qua formaat (ze worden opvallend kleiner) maar ook qua lichaamsverhoudingen. De laatst overlevende populaties van wilde paarden behoren essentieel tot twee taxa: de tarpan die bij het begin van de twintigste eeuw uitstierf, en het Przewalski-paard. Genetische analyses en morfometrische gegevens laten toe deze beide voorlopers van het huidige paard eenduidig van elkaar te onderscheiden. Om de laat-glaciale West-Europese paarden echter op basis van morfologische kenmerken of robe (haarkleur) bij de tarpans of de Przewalski-paarden in te delen blijft voorlopig nog voorzichtigheid geboden.

DE VROEGSTE KUNST : PAARDEN VAAK ONDERGRONDS

De Laat-Paleolithische schilderkunst (-35.000 tot -9.000) op grotwanden en wanden van schuilplaatsen onder overhangende rotsen toont vooral voorstellingen van dieren. Het paard wordt het meest frequent afgebeeld en het wordt bovendien meestal opgesteld als centrale figuur.

Dikwijls wordt het in profiel geschilderd, gegraveerd, gebeeldhouwd of met een puntig voorwerp gebeiteld, zoals op een aantal openluchtsites in Spanje en Portugal. Het afgebeelde bestiarium toont bewegende dieren: stappende en springende paarden, paarden in galop. De paleolithische schilders en graveerders die een gemeenschap van jagers-verzamelaars vormen, beheersen perfect de omzetting van hun waarnemingen in een grafische weergave.

De analyse van de paarden in de rotskunst vullen de gegevens i.v.m. de interpretatie van het gedrag. De gedragingen, zoals positionering van sommige lichaamsdelen - het hoofd, de staart, de poten - zijn signalen bedoeld voor de communicatie en interactie tussen individuen. Deze studie van de paleolithische kunst toont een zeer nauwkeurige weergave van de bewegingen van de ledematen en maakt het zelfs mogelijk seizoensveranderingen van de robes te determineren. Bovendien zou het begrip "scène" hier gebruikt kunnen worden, gezien het hier gaat over interacties tussen verschillende individuen. Herkenbaar zijn voorstellingen van spelen, het achterwaarts trappen, rollen, steigeren, paren en tekenen van bedreigingen en affectie.

De juistheid en precisie waarmee de paleolithische mens niet alleen de vele anatomische kenmerken maar ook de houdingen en gedragingen heeft weergegeven getuigen ten overvloede van de hechte relaties tussen de mens en het paard.

MOBILIS IN MOBILI

De prehistorische kunst beperkt zich niet tot rots- en muurschilderingen. Er valt er ook weer te vinden op al dan niet utilitaire voorwerpen die deel uitmaken van de kunst op gebruiksvoorwerpen d.w.z. als "verplaatsbare" kunst...

Aan het begin van het Boven-Paleolithicum, tijdens het Aurignaciaan, meer dan 30.000 jaar geleden, zijn de naturalistische taferelen niet echt algemeen. Ze zijn vooral weer te vinden in Swabische Jura in het zuiden van Duitsland: kleine ivoren beeldjes. Tussen de beeldjes van indrukwekkende of gevaarlijke dieren als mammoets en leeuwen is er een enkel, weliswaar elegant paard.

Tijdens het Gravettiaan (-28.000 tot -20.000) worden de kunstvoorwerpen algemener: naast gebeeldhouwde beeldjes van over heel Europa, worden in klei gegoten beeldjes en gravures op stenen en benen plaatjes gevonden. Afbeeldingen van paarden blijven zeldzaam maar enkele gravures in een synthetische stijl zijn van uitzonderlijke kwaliteit.

Het is pas vanaf het Magdaleniaan, rond -15.500, dat de kunst op gebruiksvoorwerpen werkelijk explodeert: alle mogelijke voorwerpen als stenen en benen plaatjes, werktuigen, wapens en sierraden dienen als basis. Net als bij de rotsschilderingen vormen paarden het centrale thema; soms nemen ze meer dan 25 % van alle voorstellingen voor hun rekening. Op sommige voorwerpen als de lanceertuigen uit rendiergewei nemen ze zelfs meer dan 80 % van alle voorstellingen in: voorpoten en

hoofden van grazers of uitgesneden contouren ervan op tongbeenderen van ... paarden.

Tijdens het Midden-Magdaleniaan tonen de afbeeldingen een doorgedreven realisme, enkel beperkt door de aard van het materiaal en soms gelimiteerd door de gangbare conventies. De conventionele voorstelling van de robe zijn lange tijd geïnterpreteerd als zadel- en ander tuig als bewijzen van een zeer vroegtijdige domesticatie, een idee dat nu al een tijdlang werd verlaten!

Aan het einde van het Magdaleniaan worden de voorstellingen van paarden meer schematisch; sommige beperken zich tot schetsen, ander zijn expressionistischer en vergroten het paardenhoofd uit in verhouding tot het lichaam, zoals bij rijen paarden op speerpunten.

Het toenemende aandeel van paarden in de Paleolithische kunst getuigt zonder enige twijfel van het toenemende belang in het symbolische denken zonder dat we de reden ervan kunnen doorgronden: in de praktijk, en dat al sinds zeer lang, was het paard eigenlijk niet meer dan opgejaagd wild.

DOMESTICATIEPROBLEMEN

Terwijl bewijsstukken voor hun aanwezigheid tijdens het Paleolithicum algemeen voorkomen, zijn de bewijzen voor de aanwezigheid van paarden aan het einde van de laatste IJstijd, tijdens het Epipaleolithicum en het Meso- en Neolithicum zeldzamer. Tot voor kort verklaarden de archeologen deze achteruitgang door de uitbreiding van de bossen, waardoor de ecologische omstandigheden minder gunstig werden voor steppedieren als paarden.

Recent onderzoek toont echter een genuanceerder beeld: eerder dan een verdwijning van paarden uit onze regio's, is het een onderbreking van de jacht, de voornaamste bron van archeologische stukken, die het aantal vondsten beperkt. Op Neolithische sites worden regelmatig kleine hoeveelheden paardenbeenderen gevonden, wat erop wijst dat er in die periode nog steeds wilde paarden, gehergroepeerd in kleine kuddes, overbleven in een groot deel van Europa.

Het begin en de vroege verspreiding van de domesticatie van paarden blijven zeer omstreden. Het is namelijk zeer moeilijk gedomesticeerde paarden te onderscheiden van de wilde soortgenoten, gezien de domesticatie maar voor langzame veranderingen zorgt in de beenderstructuur. Het bewijs van domesticatie wordt bijgevolg eerder onrechtstreeks geleverd door de vondst van delen van het tuig, voorstellingen van bereden of ingespannen paarden, en, minder frequent, paardengebitten met slijtagesporen veroorzaakt door het gebruik van een metalen mondstukken.

Door recente dateringen wordt de theorie van de eerste domesticatie van paarden op de site van Dereivka in Oekraïne momenteel niet meer gehandhaafd. Bovendien wordt het oost-west verspreidingsschema door deze chronologische correcties nog ingewikkelder: recent onderzoek heeft immers nog een aantal nieuwe bewijzen van onafhankelijke domesticatie tijdens het derde millennium in Spanje en Klein-Azië aan het licht gebracht. Bijgevolg wordt er nu gewerkt met een hypothese waarbij sprake is van meerdere domesticatiebronnen.

PAARD UIT HET OOSTEN

In Mesopotamië is het getemde paard aanwezig vanaf het begin van het derde millennium voor onze jaartelling. De fauna, de beeldjes in gebakken aarde en de geschreven bronnen maken het mogelijk vier soorten paardachtigen te onderscheiden: vooral ezels en muilieren, gevolgd door onagers en paarden. Bij het begin van het tweede millennium wordt het muilier nog steeds verkozen als rijdier. Paarden werden echter wel zeer gezocht en dienden als geschenk tussen de verschillende koningshuizen. Tijdens het tweede millennium fungeren paarden net zoals de koninklijke echtgenotes en kinderen, als bindelement tussen de verschillende koningen, wat uiteraard een bewijs van hun belang vormt.

Terwijl paarden gelden als statussymbolen en een rol vervullen bij religieuze ceremonies, lijken ze maar zelden te worden gebruikt als werk- of lastdier. Ze worden veel gebruikt op militair gebied, en dan vooral met wagens. De oudste afbeelding van een strijdwagen met vier wielen dateert van het midden van het derde millennium. Wagens met twee wielen met spaken, die dus veel lichter zijn, verschijnen pas bij het begin van het tweede millennium. Niettegenstaande deze strijdwagens in het eerste millennium werden gebruikt om vijandelijke linies te doorbreken, werden ze vooral aangewend als mobiel platform voor boogschutters.

De eerste afbeeldingen van ruiters dateren van het tijdperk van Ur III (-2100 tot -2000) en worden frequenter bij het begin van het tweede millennium. Op deze vroegste afbeeldingen wordt het bit bediend met teugels die aan een ring gebonden zijn, die zelf aan de neusgaten is vastgemaakt. Daarnaast bestaan er ook bitten in touw of leer met benen of houten onderdelen. Daarentegen wordt het gebruik van metaal voor de bitten pas bewezen vanaf het eerste millennium. De oudste groepen te paard dateren van de negende eeuw voor onze tijdrekening. De cavalerie schijnt gebruik gemaakt te hebben van paarden bij verkenningsopdrachten en bij aanvallen op vijandige staten, maar ook met gevechtswagens. Paarden werden ook afgebeeld in scènes i.v.m. neo-Assyrische jacht.

Stallingen worden vermeld in teksten die dateren van het einde van het derde millennium. De verschillende bronnen bevestigen dat paarden steeds als zeldzame en kostbare dieren in gebouwen werden gehuisvest die nauw verbonden waren met macht, zowel religieus als seculier. Ze kregen ook aangepaste diergeneeskundige verzorging zoals meerdere teksten uit de dertiende eeuw voor onze jaartelling vermelden.

HET BRONZEN TIJDPERK: HET BIT

Vanaf het Bronzen Tijdperk (-2400 tot -750) zien we meer en meer overblijfselen die het gebruik van paarden over heel het Euraziatische continent eenduidig bevestigen.

Het gebruik van een bit met opstaand stuk in hertengewei verspreidt zich, snel, in Centraal-Europa opgevolgd door morfologisch identieke stukken in metaal die vaak gebruikssporen achterlaten op de kiezen.

Tijdens de Vroege Bronstijd (-2400 tot -1600) zijn de paardenbitten in het Carpaten-bekken dikwijls geassocieerd met kleine modellen van wagens. In onze streken verschijnen de eerste begraafplaatsen met wagenelementen rond -1300.

In het « Barbaarse » Europa is het paard het voorrecht van de elite. Het groeit uit tot een statussymbool, een bevestiging van het aanzien, meer bepaald in de

vindplaatsen van de Late Bronstijd (-1300 tot -750), die elementen bevatten van de uitrusting of het tuig. Deze vondsten tonen een zeer symbolisch karakter want men vindt er nooit of bijna nooit een volledige uitrusting.

Het paard, dat zeer logisch religieuze connotaties heeft, markeert ook de zonneceremonies. In het geval van de wagen van Trundholm (Denemarken), een sleutelbeeld uit de Europese Bronstijd, figureert een goddelijk dier dat de zon van de ene naar de andere horizon trekt. De zon zelf wordt voorgesteld door een gouden schijf op de voorzijde –zijn “dagkant”- en niet op de revers –zijn “nachtkant”.

PAARDEN VAN DE NOORDELIJKE ROTSSEN

De Scandinavische rotsschilderingen (Denemarken, Zweden, Noorwegen en Finland) van het Bronstijdperk vertonen meestal motieven die gegraveerd werden door tikken met een puntig voorwerp op de steen te tikken. Twee tradities kunnen worden onderscheiden. De eerste, de arctische rotsschilderkunst, heeft tot nog toe geen enkele afbeelding van paarden opgeleverd. De tweede, zuidelijke traditie, wordt gedomineerd door motieven als boten, menselijke en dierlijke figuren, figuren die verbonden zijn aan landbouw en scheepvaart, wagens, wapens, muziekinstrumenten, en ook zeer veel kuiltjes en niet-figuratieve motieven.

De afbeeldingen van dieren zijn relatief zwak vertegenwoordigd. Daarbij blijkt het paard het meest voorkomende motief van deze fauna te zijn. Het wordt schematisch voorgesteld door middel van verschillende kenmerkende anatomische elementen: de kop, de hals, het lichaam dun en lang, de poten lang, en de staart hangend in het verlengde. Het mannelijk geslachtsdeel, indien aanwezig wordt sterk benadrukt. Terwijl de afgebeelde mensen systematisch voorgesteld worden met zwaaiende armen of benen en dikwijls in beweging, worden de afgebeelde dieren en in het bijzonder de paarden bijna altijd passief of statisch afgebeeld.

Het paard kan alleen afgebeeld worden, maar meestal in groep. Het wordt geassocieerd aan boten (die ze zouden kunnen voorttrekken als ze ervoor stonden), aan mensen, aan wagens en aan de zon. Men vindt ze weer bij een aantal ingewikkelde composities, geëngageerd bij gemeenschappelijke acties met mensen die ze begeleiden of bestijgen. Afbeeldingen van ruiters, dikwijls gewapend, komen algemeen voor.

Soms zien we ze voor een kar met vier wielen gespannen, maar meestal aan tweewielige wagens. Sommige figuren illustreren ook het zonnethema zoals in Balken in Zweden: een paard met een in drie gedeelde staart draagt een onbuigzame verbinding eindigend op een schijf die de zon voorstelt op zijn hoofd. De koppeling tussen paarden en de zon wordt met name driedimensionaal geïllustreerd door de beroemde zonnewagen van Trundholm.

DE PAARDEN VAN DE FARAO

Het paard doet zijn intrede in Egypte tijdens de Tweede Tussenperiode (-1797 tot -1543). Het blijkt verbonden te zijn met de Hyksos-bevolkingsgroep, die hoogstwaarschijnlijk uit het Nabije-Oosten komt en zich meer en meer in de Nijldelta vestigen. De eerste vermelding van het gebruik van paardenspannen dateert van rond -1550 en is afkomstig van een stele uit Kamosa dat over de oorlog tussen de prinsessen van Thebe tegen de Hyksos verhaalt.

De voorstellingen tonen aan dat er opeenvolgend twee verschillende types paarden werden ingevoerd in Egypte. Het eerste type zou het slanke of rijzige type zijn, afgebeeld met witte en bruinrode haarkleur. Het tweede type dat “gedrongen” wordt genoemd, vertoont een meer gevarieerde haarkleur, gaande van wit over zwart, roodbruin, bruinrood, koffie-met-melk, zwartwit, ...

Het paard is een voorrecht van de hoogste sociale klassen en evolueert snel naar een niet te vermijden element bij de afbeeldingen van de Aziatische attributen. Als span neemt het paard deel aan de taken en pleziertjes die verbonden zijn aan de functies van zijn eigenaar: parades en optochten, wandelingen in de vallei, jacht op woestijndieren.

Aan de andere kant is het de oorlog, geassocieerd aan de farao en zijn legers, waar het paard schittert in al zijn symbolische waarde: het evolueert tot een veroveringswapen, een strijdmakker waarbij het koppel mens-paard de infanterie domineert.

Afbeeldingen van ruiters zijn weinig vertegenwoordigd en hebben meestal een context van krijgskunde. Het gebruik van paarden in een span schijnt de ruiters te zijn voorgegaan, en in realiteit werden vooral wagens gebruikt: lichte voertuigen met twee wielen en een dissel, meestal niet meer dan dertig kilo, met een span van twee paarden, waarmee snelheden van 30 à 40 km/h konden worden bereikt. Deze wagens, enkel efficiënt op open terrein, dienden als mobiel platform, waarmee een voerman een gewapende soldaat, meestal een boogschietster, op het slagveld voortbewoog.

Het gebruik van belangrijke aantallen paarden door de legers van de farao vereist de aanleg van gebouwen en trainingspistes in de buurt van de koninklijke garnizoenen. De stad van Pi-Ramses in de Delta heeft een paardenstal van dit type opgeleverd die minstens 460 paarden kon huisvesten, zonder twijfel enkel hengsten die nerveuzer zijn dan merries.

KLEIN KEIN KLEIN : DE PAARDEN VAN DE KELTEN EN GERMANEN

Het Gallische paard is klein van formaat. Het heeft een schofthoogte van 120 à 135 cm en is zeer vergelijkbaar met de tarpan die nog tot de negentiende eeuw de Oost-Europese steppen bevolkte. Deze laatste is eigenlijk uitgestorven maar werd recent teruggekweekt en wordt nu beschermd in reservaten. Vanaf de derde eeuw voor onze jaartelling verkleinde het paard met gemiddeld 5 cm en zien we zelfs paarden verschijnen met een schofthoogte van minder dan 110 cm.

Het is een dier dat functioneert als statussymbool, enkel weggelegd voor de geprivilegieerden en dat een belangrijke investering vereist.

Het paard wordt intensief gebruikt. Het meest bevestigde en gedocumenteerde gebruik is militair (ettelijke stukken van paardentuig, lange ruiterswaarden, verwijzingen door auteurs uit de oudheid, ...). Het paard is de permanente gezelschap van de oorlogsvoerder, om niet te zeggen zijn gelijke, zowel tijdens de gevechten als bij de overwinningen en het eerbetoon. Sommige graven hebben wagens met vier wielen opgeleverd die blijkbaar werden gebruikt als praalwagens om het lichaam van overledenen op te baren en naar hun laatste rustplaats te voeren.

Voor de Tweede IJzertijd vermelden de literaire bronnen ook oorlogswagens die door paarden getrokken worden en strikt voorbehouden zijn aan de adel. Ze laten ook verstaan dat de Keltische wagens ook voor vele andere doeleinden werden gebruikt: bij

optochten en voor gewone verplaatsingen, maar ook misschien bij de jacht, bij reizen en bij het doen van aankopen. De ingespannen paarden moesten kunnen voldoen aan eenzelfde variatie aan taken.

Overigens, het gebruik van paardentrekkracht in de huishoud-economie leidt geen twijfel. Deze kracht werd zeker en vast ten dienste gesteld van zowel het werk op de hoeve als voor het transport. Het paard was leverancier van basismaterialen, niet enkel voor het beenderbewerkingsambacht – dat is weinig vertegenwoordigd - maar vooral voor de vleesconsumptie en zonder twijfel voor zijn vel. De praktijk van het eten van paardenvlees verschilt dikwijls in belangrijke mate, zowel geografisch als chronologisch, tot het in onbruik raakte met de romanisatie. Het is in het noordwestelijk deel van Gallië dat het zich het meest regelmatig manifesteert. De praktijk van het paardenvlees eten is weer te vinden in de rurale etablissementen, minder frequent in de oppida en nooit in de graven of heiligdommen.

Het zonnelymbol van het paard als trekdier van de zonnewagen, al vroeger aanwezig, is weer te vinden bij de Kelten. Het paard speelt ook een rol in het geloof gerelateerd aan het hiernamaals en groeit uit tot een psychopompus dier d.i. een dier dat de ziel transporteert, een verbindingsagent tussen de mens en het hiernamaals.

VAN HET PAARD VAN TROJE TOT DE PAARDEN VAN SINT-MARCUS

De herkomst en het gebruik van paarden in het Pre-Helleense en antieke Griekenland verschilt niet veel van andere Europese culturen in het Brons- en IJzertijdperk: naast rij- en lastdier, en trekdier voor allerlei lasten, vervullen paarden vooral een prestigefunctie. Ze zijn niet alleen alomtegenwoordig in de iconografie vanaf de Mycenische periode tot het Bronstijdperk rond –1300, maar worden ook regelmatig vermeld in de belangrijkste werken van de vroege Griekse literatuur: de Illias en Odysseus. Het aantal voorstellingen van Griekse helden op hun paard of op hun wagen op beschilderde vazen is niet te overzien.

Als medestrijders zijn paarden ook algemeen aanwezig bij sportief-religieuze manifestaties waarvan de Olympische Spelen de meest gekende zijn, en waar de wagenwedrennen een niet te verwaarlozen deel van vormen. Wie kent het allegorische bronzen beeld van “Het Orakel van Delphi” niet?

Het paard in Griekenland ligt ook aan de basis van mythologieën en legenden, te beginnen met het Paard van Troje. Dit houten namaakpaard waar krijgers zich in verborgen hielden, en dat zogezegd als offer voor de belegerde stad werd achtergelaten op het strand, zorgde ervoor dat de Grieken, na een tien jaar durend beleg, eindelijk de Trojanen konden verslaan. Dit verhaal is en blijft een referentie voor wanneer het onderwerp strategie ter sprake komt ...

Pegasus, het gevleugelde paard geboren uit het bloed van Medusa, de vreselijke Gorgone, die even snel is als de wind, maakt het voor Bellerophon mogelijk grootse daden te verrichten. Na de val van zijn berijder krijgt hij van de Olypmpus-goden een plaats tussen de sterren.

De Centauren, nakomelingen van Zeus en Ixion, zijn monsterlijke kruisingen met een menselijk torso en het lijf van een paard en hebben een brutaal karakter van twijfelachtig allooi. Ze werden mishandeld door de halfgod Heracles.

De praalwagen van Posseidon, de God van de Middellandse zee met zulke twijfelachtige reputatie, wordt getrokken door zeepaarden met de kleur van zeewier en -schuim, met slangvormige staarten zoals de sirenes, verwekkers van onweders.

En hoe zouden we hier kunnen afsluiten zonder Bucephalus te vermelden, het gouden paard van Alexander de Grote? Eén en al mythe!

Wat betreft de paarden van de Sint-Marcus basiliek in Venetië: het is niet overbodig te vermelden dat het hier gaat om restanten van een Grieks vierspan dat geroofd werd in Byzantium ...

EQUUS CABALLUS ROMANUS

Niettegenstaande de studie van paarden in Antieke tijden enkele lacunes vertoont, heeft deze zelfde studie een imponerende en uitgebreide technische kennis opgeleverd. Vooral beschrijvingen door derden die we als modern zouden kunnen beschouwen: een onberispelijke voeding en verzorging, een uitstekend onderhoud van de stallen, een goed begeleide voortplanting en een houding ter bestrijding van de meest voorkomende paardenziekten, en zelfs enkele pogingen tot gedurfde chirurgie verdienen onze speciale aandacht.

Paarden kunnen worden gebruikt voor het transport van koopwaar, maar die taak blijft hoofdzakelijk voorbehouden aan ossen, ezels en muilieren. Gezien de hogere snelheid die paarden kunnen ontwikkelen worden ze eerder ingespannen voor een reiswagen en gebruikt voor het vervoer van personen. Als Romeinse reizigers echt gehaast zijn gebruiken ze een gezadeld paard dat bovendien beter aangepast is aan de hobbelige en chaotische wegen.

Het paard schittert vooral bij wedstrijden die in circussen worden georganiseerd. Ze worden in de eerste plaats gebruikt door de *desultores*, een soort ruiters-acrobaten, en worden toegejuigd bij de *bige-* (2 paarden), *trige-* (3 paarden) en *quadrige-* (4 paarden) wagenwedstrijden. Deze laatste wedstrijden worden door Ovidius beschouwd als de *maxima spectacula*. Sommige *auriges* of wagenmenners worden werkelijk verafgood terwijl ze hun populariteit delen met hun paarden. De namen van een aantal Romeinse paarden –Hilarus, Callidromus, Passer, Victor, ...- waren door iedereen gekend en er wordt bijna evenveel melding van gemaakt als van de *auriges*.

Dankzij hun wendbaarheid worden gezadelde paarden praktische bondgenoten van de jagers: ze bewegen vlot door het kreupelhout, klimmen en dalen gemakkelijk op steile hellingen, springen over struiken en beekjes, steken rivieren stapvoets of zelfs zwemmend over en laten zich niet tegenhouden door moerasgebieden.

Uiteindelijk zal hun mobiliteit en snelheid ervoor zorgen dat paarden in het Romeinse leger worden gebruikt. Ter voorbereiding van gevechten volgen de paarden als wapenbroeders van de ruiters regelmatig speciale doorgedreven trainingen.

DE UITRUSTING VAN PAARD EN RUITER

Het paardetuig valt moeilijk opnieuw samen te stellen omdat de meeste stukken in leer werden vervaardigd en bijgevolg verdwenen zijn. De basis moet er ongeveer uitgezien hebben als het huidig eenvoudige hoofdstel, versierd met kleine sierschijven. Er is een brede waaier aan bitten of mondstukken bekend, maar het eenvoudige bit is de norm. Kelten en Romeinen gebruikten ook meer specifieke mondstukken, die

opvallend hard waren in de mond van het paard, maar die het mennen van de paarden, vooral bij oorlogsmanoeuvres, verbeterde. Het hoofd van het paard werd soms voorzien van een voorhoofdsplaat, hetzij als bescherming, hetzij als decoratie bij parades.

Volgens Caesar hadden de Germanen geen zadel. Bij de Galliërs is het gebruik onzeker, gezien het pas vanaf de Romeinse periode wordt afgebeeld. Het bestaat uit een met leer overtrokken houten zadelboog met vier met brons versterkte hoorns, zonder stijgbeugels. De ruiter blijft goed in het zadel zitten doordat de vier hoorns de billen en eventueel de lage rug op hun plaats houden tijdens de manoeuvres.

Het tuig van gezadelde of ingespannen paarden bevat ook een aantal metalen delen: knoppen, klinknagels, versierselen, sierschijven, ringen, ... dienen om de riemen op hun plaats te houden en aan te passen, maar kunnen evengoed zuiver decoratieve of symbolische functies hebben.

Hoefijzers zijn bekend vanaf de Keltische periode. Op een beperktere schaal worden ze ook tijdens de Romeinse periode gebruikt, naast de paardensandalen, een soort ijzeren zolen die met behulp van riemen aan de poten van het paard werden bevestigd.

Het inspannen van paarden gebeurt voor een koppel paarden met een dubbel-, voor een enkel paard met een enkel juk.

Keltische of Romeinse ruiters waren soms uitgerust met sporen en een zweep of een klein rijzweepje of karwats om hun paard beter te kunnen mennen.